

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Шиленка Богдана Євгеновича
«Засади інституалізації релігії в умовах глобалізації»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Тема дослідження, обрана для наукового пошуку, є, безумовно актуальна. У сучасному зарубіжному та вітчизняному соціально-філософському дискурсі накопичено багатий теоретичний та практичний досвід щодо зазначеної проблематики. Однак, ці наукові напрацювання постають переважно як широке поле різноманітних позицій і підходів, в які привносять корективи складні й суперечливі глобалізаційні процеси розвитку сучасної цивілізації.

Дисертаційне дослідження Б. Є. Шиленка є актуальним й з огляду на те, що обрана тема перебуває на стику ряду гуманітарних наук – релігієзнавства, соціології, психології, політології, культурології тощо. Його висновки дозволяють виокремити основні детермінанти, що істотно впливають на сучасний соціокультурний і релігійний простір. Майдан продемонстрував, що Церква може бути не гальмом, а каталізатором процесу формування громадянського суспільства, стати не тільки засобом консолідації нації на ґрунті спільних вірувань, звичаїв і символів, а й вийти в авангард глибоких громадських і моральних перетворень.

Саме у такому контексті своєчасність даної дисертації не викликає сумнівів, адже автор, з одного боку, здійснює філософський аналіз інституалізації релігії як суспільного явища, а з іншого – визначає головні засади інституалізації релігії у сучасному українському суспільстві, яке перебуває на етапі глибоких транзитивних змін.

Формулюючи об'єкт та предмет дослідження, автор дисертації логічно пов'язує виклад мети дослідження з постановкою та розв'язанням намічених завдань. Основна увага зосереджується на таких дослідницьких завданнях, як:

- аналіз теоретико-методологічних передумов дослідження інституалізації релігії;

- окреслення особливостей вітчизняного наукового доробку щодо інституалізації релігії у глобалізованому світі;
- розкриття змісту глобалізації у контексті цивілізаційної парадигми;
- виокремлення особливостей інституалізації релігії в епоху глобалізації;
- визначення специфіки впливу глобалізації на сучасне українське суспільство;
- виокремлення засад інституалізації релігії у сучасному українському суспільстві.

Дисертація базується на значній джерельній базі. Аналіз використаної літератури, критичне її опрацювання, що презентує окремі аспекти означеної проблематики, дало змогу Б. Є. Шиленку висвітлити ступінь наукової розробленості даної проблеми. Він критично оцінює висновки та узагальнення уже існуючих напрацювань. В окремих місцях дослідження дисертант полемізує з авторами, в інших – формулює висновки, намагається показати своє ставлення до їхніх концепцій.

Зміст рецензованої роботи свідчить про те, що автору в цілому вдалось виконати намічені у вступі завдання. Це робить дисертаційне дослідження методологічно та теоретично значущим.

В якості теоретико-методологічної бази дисертаційної роботи використовувались філософські та загальнонаукові методи і принципи. Комплексність мети дослідження зумовила необхідність застосування міждисциплінарних підходів, які синтезують досягнення у галузі філософських та соціогуманітарних наук.

В дисертаційній роботі Б. Є. Шиленка, яку можна віднести до розряду новаторської, здійснено соціально-філософський аналіз категорій «інституалізація», «релігія», «християнство», «ідентичність», «культура», «моральні цінності». В ній визначено, що головними засадами інституалізації релігії у сучасному українському суспільстві є утвердження цивілізаційно-культурної ідентичності, опосередкованої як екзистенційними потребами, так і потужними геополітичними впливами та викликами.

Інноваційний характер дисертації проявляється не лише у підході до осмислення методологічних категорій «інституалізація», «релігія», «глобалізація» на різних етапах цивілізаційного розвитку людства (с. 11-26), а й у розкритті духовно-теоретичних аспектів гносеологічної природи означених категорій. Дисертант обґрунтовує положення про те, що інституалізація релігії означена не лише утворенням нових релігійних інститутів, але й визнанням з боку широкого суспільного загалу їх необхідності, зокрема через відтворення релігійних цінностей (с. 36).

В першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження інституалізації релігії» (с. 10-65) автор, використовуючи сучасні методи наукового пізнання (феноменологію у синтезі з системним та цивілізаційним підходами) достатньо окреслив смисловий зміст інституалізації релігії як процесу інкорпорованості її складових елементів у соціальну структуру суспільства.

Важливим є те, що дисертант спробував довести, що багатозначність інституалізації релігії зумовлена об'єктивними факторами, зокрема особливостями віровчення та культової практики, структурою та функціями, які виконує релігія у соціумі (с. 11).

У другому розділі дисертації «Релігійний контекст глобалізації» (с. 65-135), автор, спираючись на теоретичні доробки фундаторів цивілізаційних теорій, стверджує, що релігія була і є одним із визначальних чинників соціокультурної ідентичності глобальних спільнот. Дисертант висвітлює комплекс проблем, пов'язаних специфікою інститутів релігії в умовах постіндустріального суспільства, охопленого глобалізаційними процесами, що полягає у нівелюванні традиційних функцій релігії, зокрема світоглядної та соціальної через посилення її екзистенційно-компенсаторного призначення та функції цивілізаційно-культурної ідентичності.

У третьому розділі «Специфіка релігійного життя України у контексті глобалізації» (с. 135-166), автор цілком правомірно стверджує, що інституалізація релігії у сучасному українському суспільстві є історично детермінованою і цей процес обумовлений необхідністю утвердження

цивілізаційно-культурної ідентичності, що опосередковано екзистенційними потребами, різноманітними геополітичними впливами та викликами.

Здатність до теоретичних узагальнень дисертант доводить, обґрунтовуючи тезу про те, що сучасна постіндустріальна цивілізація зіштовхується з потужним духовним вакуумом, заповнення якого відбувається як за допомогою прагнення зберегти національну культуру та її ядро – релігію, так і через віковичну екзистенційну потребу людства у духовних орієнтирах та опорах, на яких наполягали представники екзистенційної філософії.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Б. Є. Шиленка, необхідно водночас вказати і на деякі недоліки і певні упущення, наявні дискусійні моменти і редакційні неточності, висловити окремі зауваження і побажання здобувачеві.

1. З огляду означеної теми дослідження необхідно розкрити системну природу категорії «інституалізація» в структурі соціально-філософського знання.

Потребує виокремлення основних принципів інституалізації релігії в сучасному глобалізованому світі і в українському суспільстві зокрема. При цьому важливо показати перехід цієї категорії до інших споріднених категорій.

2. Навряд чи можна погодитись з наступними твердженнями автора: «Служителі культу є стійким соціальним класом» (с. 10); «Релігійні цінності та норми мають трансцендентне походження. Вони є іманентними, добровільно набутими, такими, що визначають повсякденне життя в соціумі» (с. 12); «Саме поняття глобалізації є дітищем останнього десятиліття ХХ ст.» (с. 143); «Назріла необхідність в знайомстві з усією різноманітністю соціальних розробок християнських церков, де перше місце займають їх концепції вирішення глобальних проблем шляхом соціальної трансформації конфесій» (с. 146).

В тексті ототожнюються концепти «релігія» і «релігійний світогляд» (с. 10).

3. Не розкрита роль Церкви і релігійних організацій в новому відродженні української держави (Майдан 2013-2014), соціально-психологічної адаптації переселенців з Криму та Донбасу.

4. Необхідно розкрити основні глобальні тренди в релігії кінця ХХ – поч. ХХІ ст. і показати, до яких результатів може призвести синтез світових релігій в майбутньому.

5. В тексті не використані результати соціологічних досліджень, які засвідчують високий рівень довіри до церкви (у порівнянні довіри до органів влади, поліції і прокуратури) в умовах трансформаційних перетворень.

Але висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Б. Є. Шиленка, яке відрізняється науковою новизною, має практичне і теоретичне значення. Автореферат дисертації за змістом і структурою відповідає поданому до захисту рукопису роботи.

Виходячи з цього, можна зробити наступний висновок.

Дисертація та автореферат Шиленка Богдана Євгеновича «Засади інституалізації релігії в умовах глобалізації» відповідають вимогам п. 11, п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567.

Все це дає підстави для присудження Шиленку Богдану Євгеновичу наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Кандидат філософських наук,
професор кафедри філософських та
соціальних наук Київського національного
торговельно-економічного університету

М. Ю. Зелінський

